

Island: Att ta sin plats

Forvaldur Kristinsson

År 1925 skrev en ung författare på 23 år en provokativ artikel som han kallade "Om kulturens tillstånd i Island", riktad mot den nationalromantiska ton som då präglade det andliga livet där. Det var Halldór Laxness, en upprorisk kosmopolit, som roade sig med att ta isländsk kultur och se hur den såg ut i jämförelse med det han hade sett runt om i världen. Han skrev:

Och eftersom kulturen inte hade några representanter på Island under större delen av föregående århundrade, förutom islänningar i Köpenhamn, några kringflackande lösdrivare och den allestädes uthysta latinskolan, så har Reykjavík nu, hastigt och lustigt, det mesta som krävs av en världsmetropol, inte endast universitet och biograf, men också fotboll och homosexualitet.¹

Denna tvetydiga och retfulla anmärkning säger en del om de homosexuella realitet. Den kultur nutidens homosexuella känner och som är deras egen, frodades först i städerna. År 1925 hade Island ingen stad, sju år efter att Island blivit suverän stat, var antalet invånare i Reykjavík 22 000, och förmodligen har denne unge författare kunnat räkna antalet homosexuella som inte dolde sina känslor på ena handens fingrar. Och en av dessa få, som han förmodligen hänvisar till när han talar om homosexualitet i Reykjavík, var måhända den man som senare blev förebilden för organisten i *Atomstationen*. – Om vi slår fast att västerländska samhällen karaktäriseras av två motsatser, nämligen metropol och provins, är det klart att den förstnämnda helt enkelt inte existerade i det isländska samhället förrän sent på 1900-talet. Och det är just städerna som har gjort det möjligt för homosexuella att värna om sin förbjudna kärlek och bygga upp en social verklighet, där man delvis söker skydd från fördomar och våld. Givetvis hade denna lilla nation sina lesbiska och bögar, men de som hade turen att kunna erkänna sin homosexualitet i ett samhälle som var illvilligt och som försökte förtiga deras känslor, de tog ett drastiskt beslut, packade sin resväska och slog sig ner i världens storstäder. Exempel på detta har man från 1920-talet och ända in på 1980-talet.

Hörður Torfason och vänner under Gay Pride i Reykjavík.

Första gången homosexualitet nämns direkt i skrift på Island är 1910 i en lärobok i historia där man skriver om forngreker, där bokens författare generat talar om kärlek till unga pojkar.² I en artikel om könsforskning i ett av landets mest respekterade tidskrifter kunde man år 1922 för första gången finna det isländska ordet "kynvilla" för homosexualitet.³ Det kan t.ex. jämföras med "trúvilla", det isländska ordet för kättereri. Behovet att översätta ord och uttryck var och är fortfarande ett fundamentalt kännetecken för den isländska självständighetskänslan. Det sätt språket här uttryckligt förödmjucar och kränker vederbörande belyser tydligt och klart den inställning och den opinion som angav tonen vad gäller etiska och kulturella frågor. Ordet "kynvilla" levde i det dagliga språket till omkring 1990, men har nu, efter bögars och lesbiskas ihärdiga påverkan, försvunnit från det dagliga ordförrådet, med undantag för den hatpropaganda som förs ut av kristna fundamentalister.

Det finns en smula dokumentation från åren efter andra världskriget, särskilt på 1950- och 60-talet, om homosexuellas samliv. Homosexuella i Reykjavík träffades i skymundan, på caféer eller hemma hos varandra, men mestadels levde lesbiska och bögar på Island ett tillbakadraget liv, deras självkänsla var svag, men de vars självbevaringsdrift var stark nog, reste över havet för att be-

kanta sig med och uppleva storstädernas äventyr. Många återvände aldrig till Island. Omkring 1950 var en ung bög, en bildad man, för första gång på resande fot i utlandet. På Rådhusstorget i Köpenhamn träffade han en kväll en annan bög som berättade att bögar i Danmark gav ut en tidskrift. Nästa kväll dök han upp igen och islänningen köpte ett exemplar av *Vennen*. Islänningen hade aldrig hört något liknande, där fanns alltså särskilda tidskrifter för bögar.

Ute i världen hände mycket de kommande åren, och rätt snart blev örikets bögar och lesbiska medvetna om de framsteg som kännetecknade 60-talet. Nu hade öns befolkning fått bättre möjligheter att bekanta sig med världskulturen än vad äldre generationer hade haft. Den homofobi som polismakten visade öppet under dessa år, vilken framstår klart av tidningsartiklar, och deras stora intresse för att knäcka bögar genom att tillämpa lagen om åldersgränser för sexuella relationer, en lag som man mer än gärna följde, öppnade deras ögon.⁴ Det blev iögonfallande hur stor skillnad det var att leva som homosexuell på Island och i utlandet.

Gay Pride i Reykjavik i mitten av 90-talet

Äntligen, år 1975, lät en ung skådespelare och trubadur, Hörður Torfason, sig intervjuas i en tidning, där han, först av alla islänningar, öppet stod fram som bög.⁵ Tillsammans med andra lade han sedan grunden till en rörelse, men ganska snart ansåg han sig tvingad till att överge landet på grund av allmänhetens förföljelser och flyttade till Köpenhamn där han bodde i många år. En av de många som helt rättmätigt blev definierade som "sexualpolitiska flyktingar". Men gnistan var tänd och Samtökin '78 bildades våren 1978, av tjugo homosexuella islänningar.

Drygt tjugo år senare är Samtökin '78 den största föreningen för homosexuella på Island, medlemsantalet närmar sig 400 (Island har 270 000 invånare) och föreningen anses vara en stark och framstående grupp i kampen för mänskliga rättigheter. Mitt i Reykjavíks centrum ligger föreningens lokaler. Verksamheten omfattar bl.a. skolinformation, bibliotek, rådgivning, kulturkvällar, fester, ungdomsgrupper, föräldragrupper m.m. Lokalerna köpte föreningen 1998 med storslaget ekonomiskt stöd från Reykjavíks kommun. Ungefär 400 till 600 gäster besöker lokalerna varje månad. Än så länge har ingen avdelning bildats utanför Reykjavík, men två nya föreningar för homosexuella bildades på 90-talet, den ena en förening för homosexuella universitetsstudenter, FSS, och den andra, Stonewall, för homosexuella gymnasieelever, båda 1999.

De första åren präglades aktiviteterna och livet för bögar och lesbiska av hur liten gruppen var – och det gör den fortfarande på sätt och vis. Det säger sig självt, att ett samhälle med knappt trehundra tusen invånare håller ögonen på var och en av de sina. Den sociala kontrollen har hitintills varit stor och för tjugo år sedan var det närmast uteslutet att komma ut steg för steg, som de flesta gör i stora europeiska miljösamhällen. De flesta löste problemet genom att gömma sina känslor, därhemma spelade de rollen som heterosexuella, var bland homosexuella på sina utlandsresor, eller valde att lämna landet. Ett fåtal tog steget fullt ut och kom ut, men det var detsamma som att vara en offentlig homosexuell person, vilket krävde stort mod med tanke på det förtryck som då var utbrett på Island. De första åren var rörelsens största problem att alltför få hade kurage nog att uppträda offentligt, men det blev några stycken och det var nog för att rörelsen skulle utvecklas och vinna stora segrar på kort tid.

Dessa unika stämmor och denna oväntade synlighet drog ofrånkomligt på sig reaktioner, och nu blev man tydligt varse det lilla, onyanserade samhällets fördomar. Samtökin fick kännedom om förföljelse i skolor och på arbetsplatser, och exempel på hur familjer ratade homosexuella, och våld på öppna gator blev fakta som många visste hade legat under ytan tills nu. Konstruktiva förebilder hade man inga. Som exempel på de normer som gjorde sig gällande i samhället då, är värt att minnas ett respekterat bokförlag som i slutet på 70-talet presenterade en roman⁶ där "samtidens sedeslöshet når sin höjd i mord och homo-

sexualitet", och när några diskotek hade avhyst öppna lesbiska och bögar, så annonserade ett nytt ställe i Reykjavík, i tidningarna, att alla var välkomna – förutom lesbiska och bögar, med avsikt att få positiv uppmärksamhet och uppnå popularitet.

Nu som förr var språket det mest konkreta uttrycket för fördomarna. En stor del av kampen de första åren gick ut på att neka att leva vidare i isländska språkets förtryckande makt och det fientliga ordförråd som var förknippat med de homosexuellas tillvaro. De hade egna ord, "hommi" och "lesbía", ord de var hemmastadda med, och de började kräva att bli kallade just så. För sin sexualitet använde de ordet "samkynhneigð", en sammansättning av leden *samma*, *kön* och *læggning*. Den unga föreningen försökte så gott det gick att få journalister och redaktörer att använda dessa ord och förkasta ord som "kynvillá" och "kynvillingur" över homosexualitet och homosexuell. Resultatet lät vänta på sig. Det är sedan länge känt hur chefen för riksradien, landets enda radiostation då, vägrade gå Samtökin till mötes, men lät en order gå ut till nyhetsredaktionen och annonsavdelningen att det var förbjudet att använda orden "lesbía" och "hommi". Enligt radions språkkonsulent var dessa ord ovälkomna lånord från andra språk och inte förenliga med det rena språk som riksradien borde verka för. Endast ett fåtal på nyhetsredaktionen lydde hans order, men riksradien har intäkter från reklamslag och nu fick Samtökin '78 inte längre lov att annonsera sin verksamhet genom betald reklam om dessa två ord var med i texten. Det var endast på ytan som detta handlade om ett obefläckat språk, det handlade om befläckade och obefläckade människor, och efter att ha idisslat den språkliga förklaringen gjorde radiochefen eftertryckligen bort sig och bekräftade skriftligt⁷ sin åsikt att orden lesbía och hommi var oanvändbara eftersom de "stred mot allmän smak och anständighet". Maktutövandet kunde inte vara tydligare, homosexuella var nu förklarade som skamfläck på nationen. Denna makt förblev orubbad tills statens monopol på tv- och radiosändningar upphörde 1986 och folket kunde höra lite mer av vardags-isländska i media. Öppen och saklig diskussion om homosexuellas existens var då så utbredd, att riksradien nu hade isolerat sig med sitt ställningstagande.

Homosexualitet diskuterades inte i det isländska skolsystemet förrän Samtökin '78, på elevers och lärares begäran, bjöd på informationsmöten i gymnasieskolor framåt 1980. Också där försökte man hindra informationsverksamheten. Året 1983 förbjöd rektorn för Islands Sjuksköterskeskola ett informationsmöte som eleverna hade bett om sedan en homosexuell elev slutat på skolan efter att ha blivit utsatt för skolkamraternas mobbning. Undervisningsministeriets departementschef offentliggjorde att hade han haft kännedom om sådana besök, så hade han tagit initiativ till att förhindra att de blev av. När ministeriet tillfrågades om detta var deras offentliga hållning, förblev frågan obesvarad. Men det

medieuppbåd som förorsakades av denna strid gjorde att informationsgruppen blev mycket känd och har sedan dess haft många järn i elden utan nämnvärt motstånd.

För ett litet, sårbart samhälle av bögar och lesbiska på Island – en grupp människor som i sin optimism ett ögonblick hade trott att de hade uppnått någorlunda respekt hos medborgarna – blev AIDS ett bakslag. Det visade sig att antalet bögar bland HIV-positiva på Island var ungefär detsamma som i Norden i övrigt, kunskap om skydd var begränsad. Media utropade bögar som smittspridare och hälsovårdsmyndigheterna ignorerade bögars existens i begynnelsen. År 1986 krävde Samtökin '78 att myndigheterna skulle koncentrera sig på bögar i sin förebyggande kampanj. Inte förrän det var omöjligt att inte se fakta i ögonen, reagerade man på dessa krav. Det lyckades till slut att få ekonomiskt stöd så att Samtökin kunde anställa en konsulent, och mellan 1987 och 1989 arbetade man ihärdigt på att sammanställa och distribuera information om HIV och AIDS för män som har sex med män.

Men de motgångar som nästan lade föreningen i graven vände rörelsen på ett par år till det motsatta, och sedan slutet på 80-talet har styrka och självsäkerhet präglat bögar och lesbiska på Island. Skarp slipad argumentation och ansvars-

Gay Pride i Reykjavik i början av 90-talet. Ingófur Arnarsson står bakom ballongerna.

känsla banade vägen till ökad respekt i samhället och resulterade bl.a. i att man för första gången år 1987 fick ekonomiskt stöd, från kommunstyrelsen i Reykjavík. Så småningom blev ett årligt bidrag fastlagt av staten, visserligen smått, men det lade grunden för den informationsverksamhet som sedan dess har vuxit sig stark. Det spelade också stor roll att statens monopol på tv- och radiosändningar bröts, och öppna diskussioner blomstrade som aldrig förr i radio, på tv och i ett antal nya tidskrifter. En ny generation mediamänniskor var på banan, och de visade sig ha ett brinnande och fördomsfritt intresse för homosexuellas sakfrågor. Den stora och breda grupp bögar och lesbiska som på kort tid, utan minsta tveksamhet, var med i media och berättade om våra liv, erfarenheter och politik på ett sätt som överraskade, kanske mest homosexuella själva, dessa kom från alla klasser och samhällsgrupper – förutom de politiska församlingarna. Islänningarna fick vänta tills 1999 på att för första gången se en öppen bög ta plats i alltinget. Man väntar fortfarande på den första öppna lesbiska kvinnan i denna högaktade institution.

Till att börja med gick kampen på lagstiftningsmaktens front sakta. Även om man skapade offentlig uppmärksamhet om Europarådets förordning från 1981 och den från 1984, där Nordiska rådet konstaterade vikten av att upphäva diskrimineringen av lesbiska och bögar, så kunde man inte konstatera något resultat. Ett stort mediauppbåd mötte upp hösten 1983 när Nordiska rådet för homosexuella möttes i Reykjavík. Där beslöt man att kräva att alltinget och regeringen förberedde en antidiskrimineringslag för lesbiska och bögar, samt att tillerkänna homosexuella samma rättigheter som andra medborgare i samhället. Förutom detta kom en del påtryckningar på alltinget och dess medlemmar från deras kollegor i Norden om att förbättra situationen för homosexuella på Island. En ny politisk rörelse, Förenade socialdemokrater, bildades före alltingsvalet 1983, och som första politiska parti på Island hade man likaberättigande för lesbiska och bögar i sitt partiprogram, och dåvarande ordföranden för Samtökin '78 var alltingskandidat i Reykjavík, även om det inte var på valbar plats. Men 1985, efter hans ihärdiga arbete, framförde fyra partier äntligen en proposition till omröstning i alltinget om att upphäva diskriminering av lesbiska och bögar. Ingen protesterade under första diskussionen och den blev skickad vidare till utskott. Man har aldrig hört om den igen.

Och saken låg i dvala tills 1992. Föreningens krafter hade då i ett antal år gått till AIDS-relaterade arbetsuppgifter. Men den tid kom då Samtökin '78 övertygade alltingets ledamöter om att framlägga en proposition som liknade den från 1985, denna gång var alla partier i alltinget med om den. Ingibjörg Sólrún Gísladóttir, dåvarande alltingsledamot för Kvinnolistan och nuvarande borgmästare i Reykjavík, talade resolut och målmedvetet för propositionen.⁸ I diskussionen i plenum visade det sig att Nordiska rådet hade uppmärksammat

och kritiserat Island och Finland för att vara de enda länderna i Norden som inte hade gjort något vad angår homosexuellas mänskliga rättigheter. Propositionen blev enstämmigt stadfäst i alltinget den 19 maj 1992, men enligt denna skulle alltinget tillsätta en kommitté för att undersöka homosexuellas ställning i samhället och komma med förslag om hur diskriminering mot isländska bögar och lesbiska skulle kunna motarbetas och försvinna. Då om våren godkände alltinget en ny lag om åldersgränsen för sexuella relationer, som blev 14 år för alla.

Ett år senare hade kommittén ännu inte börjat sitt arbete och Ingibjörg Sólrún Gísladóttir lade fram en interpellation till statsministern, om detta möjligtvis kunde vara p.g.a. "en viss pryddhet".⁹ Statsministern sa i sitt svar att departementen hade var sin tolkning på vad kommittén skulle arbeta med och under vilket departement frågan skulle höra, därav dröjsmålet. Äntligen beslutade man att den skulle höra under statsministern. Kommittémedlemmarna var sex, därav två nominerade av Samtökin '78. Kommittén lämnade in sitt utlåtande hösten 1994 med förslag om hur man skulle förbättra situationen för bögar och lesbiska, och var kluven i sina slutsatser. Majoriteten ville se förbättringar som motsvarade det som de övriga nordiska länderna redan hade i sina lagar och förordningar, men minoriteten, Samtökens representanter, ville ta ett steg till för att försäkra fullständigt likaberättigande och föreslå lagar som skulle säkra att individer i registrerat partnerskap i alla avseenden skulle ha samma rättigheter som gifta par. På så sätt följde de direktiv som kommittén fick av alltinget, "att undanröja all diskriminering mot homosexuella". Minoritetens krav var att par i registrerat partnerskap skulle ha samma möjligheter att bekräfta det med antingen borgerlig eller kyrklig vigsel; att man hade samma rätt att adoptera barn; att homosexuella i registrerat partnerskap skulle kunna adoptera partners barn; att utländska medborgare som var kyrkobokförda i landet skulle kunna ingå registrerat partnerskap.¹⁰

Lagförslaget om registrerat partnerskap lades fram för alltinget av justitieministern och godkändes 3 juni 1996.¹¹ Det var i huvudsak identiskt med då gällande lagar i andra nordiska länder, men på en punkt hade alltinget gått med på kraven från kommittéminoriteten som lade fram sitt utlåtande 1994, och gick därmed längre än vad man gjort i Sveriges riksdag, Norges storting och Danmarks folketing: Homosexuella som ingick registrerat partnerskap kunde ha gemensam vårdnad om eventuella barn i förhållandet. Stor enighet rådde om den nya lagen – av 64 ledamöter röstade 44 för, en mot, en avstod från att rösta och 17 var frånvarande. Ingen märkbar skillnad kunde konstateras i de olika ledamöternas inställning med avseende på partitillhörighet, men de som var mest involverade och uttryckte sig oftare i plenum, var från vänsterpartier som krävde att man skulle gå längre än vad resultatet till slut visade. Dessa

ledamöter kritiserade särskilt den isländska statskyrkan för den inställning den hade visat i sitt utlåtande om lagförslaget, kyrkan var emot kyrklig vigsel.¹² Lagen trädde i kraft på en symbolisk dag i de homosexuellas historia, den 27 juni 1996, och blev högtidligt firad på Stadsteatern i Reykjavík. Bland gästerna var Islands dåvarande president, Vigdís Finnbogadóttir, många av alltingets ledamöter och Reykjavíks borgmästare.

En del tidningsartiklar skrevs om lagen om registrerat partnerskap, särskilt av kristna fundamentalister som var emot lagförslaget, men det handlade inte om organiserade protester. Det kan vara värt att tala om, att tre år senare, inför alltingsvalet 1999, bildades ett nytt parti, Kristdemokraterna, som i sitt parti-program hävdade att man ville att lagen om registrerat partnerskap för homosexuella skulle avskaffas.¹³ Man har inte hört något ytterligare från detta parti i den offentliga debatten.

Hösten 1996 lade justitieministern fram ett lagförslag om förändringar i strafflagen. Man införde då begreppet sexuell läggning i paragrafen som gjorde det straffbart att diskriminera eller förnedra någon individ eller grupp p.g.a. hans eller hennes nationalitet, hudfärg, ras eller religion.¹⁴ Lagförslaget gick igenom utan några som helst slitningar.

Lagen om registrerat partnerskap gav inte homosexuella någon rätt att adoptera barn. Diskussion om adoption har trots allt varit viktig för många och hösten 1996 lade därför en av alltingsledamöterna fram ett förslag om rätt till styvbarnsadoption för par i registrerat partnerskap.¹⁵ Men det blev inte behandlat av alltinget. Man hänvisade till det faktum att man just då höll på att granska och omarbota lagen om adoption och denna fråga skulle därmed också undersökas. När det lagförslaget lades fram, väckte det stor förundran och vrede. Den homosexuella delen av befolkningen kunde konstatera att man över huvud taget inte hade föreslagit någon förbättring vad angår vår situation. Det blev samma skådespel som förr, man hänvisade till det faktum att lagen om registrerat partnerskap nu skulle revideras för att överensstämna med samma lag i Norden i övrigt. Debatten blev häftig i alltinget i december 1999, och man kritiserade justitieministern hårt för att hon försökt sopa det faktum under mattan att lesbiska och bögar nu blev förbigångna vad gäller adoption. Denna debatt fortsatte tre månader senare, när ett nytt lagförslag om registrerat partnerskap lades fram av justitieministern. Precis som förr var kontentan den, att lagen om adoption inte gällde par i registrerat partnerskap. Konstitutionsutskottet beslutade emellertid enhälligt att föreslå en ändring i lagen för att ge par i registrerat partnerskap rätten att adoptera eventuella styvbarn, och alltinget godkände denna lag den 8 maj 2000.¹⁶ Den isländska lagen var då identisk med den lag det danska folketinget hade godkänt ett år tidigare och Island

därmed ett av de föregångsländer som har gett homosexuella och deras familjer denna rättsreform.

Dessa påtagliga landvinningar vad gäller lagstiftningen på Island har förändrat befolkningens inställning till det bättre. Under femton år har Samtökin '78 och deras ledare sett en ny generation alltingsledamöter framträda, människor vars vidsynthet och tolerans var närmast okänd i mitten av 80-talet – oavsett partitillhörighet. Befolkningens medvetande om Islands ställning i världen och om hur viktigt det är att vi går vidare tillsammans med andra stater med utvecklat rättsmedvetande, växer för varje år. Politiska ledare bland lesbiska och bögar har dock sedan länge begripit att alltinget direkt undviker att före andra stater ta initiativ till rättsliga reformer för homosexuella, men följer ändå fast efter de som går före.

Positiva omnämmanden av homosexualitet tar allt större plats i samhället och förklaras till stor del av hur litet samhället är och hur stor inverkan media har. På denna front är all framställning vad gäller bögar och lesbiska allt som oftast sanningsenlig, och enligt dem som har möjlighet att jämföra blir deras inlägg i debatten förmodligen mer uppmärksammade än vad som kan sägas om Norden i övrigt. På århundradets sista decennium skrev några av Islands bästa författare verk som belyser homosexuella på det sätt som bara de kan som av egen erfarenhet vet: Guóbergur Bergsson, Vigdís Grímsdóttir och Kristín Ómarsdóttir. De senaste åren har Stadsteatern i Reykjavík tagit upp utländska och isländska teaterstycken som ger uttryck åt och tolkar homosexuellas verklighet, bl.a. "marsdóttirs *Lovestory 3*. Annars har detta slags teaterstycken satts upp på de små privata teatrarna. Dessa pjäser har inte desto mindre uppnått stor popularitet nyligen, t.ex. monologen *Den perfekta jämlike*, skriven av skådespelaren Felix Bergsson som själv står på scenen i pjäsen. Den är skriven med utgångspunkt från ett mord på en bög i Reykjavík för tjugo år sedan och har gett liv åt isländska bögars historia på ett sätt som har fått åskådarna att strömma till för att se denne populära skådespelare, som bl.a. fått beröm för sitt spel i rikstelevisionens barnprogram! Denna monolog framförde Bergsson också på engelska i London våren 2000. Det går inte att värdera det inflytande popstjärnan Páll Óskar Hjálmtijsson, som på scen använder det sofistikerade namnet Paul Oscar, har haft på befolkningen. Efter att han kom ut har hans popularitet bland den yngre generationen varit solid och haft ett mycket större inflytande på opinionsbildningen bland dem än den sammanlagda politiska kraft vår rörelse någonsin kunnat åstadkomma. Paul Oscar kom ut 1988, då arton år gammal, när han i en dagstidning skulle informera om Samtökens '78 ungdomsgrupp. Mellan konserter och scenframträdanden ger han nationen goda råd om kärlek och sex som kolumnisten Dr. Love i en av landets mest lästa dagstidningar, där

inget är honom främmande och förfrågningarna är mycket fler än vad doktorn klarar att svara.

Opinionsundersökningar kommer med angenäma överraskningar. År 1990 gjorde man på Islands Universitets vägnar en undersökning, en del av ett internationellt projekt, som skulle klarlägga människors åsikter och värderingar i ett antal länder.¹⁷ Bland alla dessa nationer var det islänningarna som var mest toleranta i sina åsikter om lesbiska och bögar. När svarspersonerna skulle värdera om vissa handlingar var rättmätiga på en skala från 1 till 10, svarade islänningarna i genomsnitt 5,5 när man frågade om homosexualitet. Andra nationers svar var i genomsnitt under 4,7. I U.S.A. var medeltalet 3,0. En motsvarande undersökning från 1984 visade ett genomsnitt på 3,3 bland islänningarna, så mycket hade uppenbarligen förändrats på kort tid mitt i den obarmhärtiga och svåra diskussionen om AIDS. I undersökningen från 1990 svarade 24 procent av islänningarna att de aldrig skulle tycka att homosexualitet kunde rättfärdigas, men i andra länder var denna procent högre. Det är nog på sin plats att anta att den stora uppmärksamhet nya lagar fick på 90-talet har ökat folkets tolerans. I en Gallup-undersökning i februari 2000 frågade man islänningarna huruvida de tyckte att lesbiska och bögar skulle få lov att adoptera barn. Det tyckte 53 procent, 12 procent tog inte ställning, men 35 procent var emot denna adoptionsrätt.¹⁸ Dessa resultat speglar också den personliga erfarenhet lesbiska och bögar tycker sig ha av hur allmänhetens attityd har utvecklats de två senaste årtiondena.

Kampen fortsätter och nya tider fordrar bättre lagstiftning och revision av äldre lagar. Avsaknaden av organiserad information om homosexualitet i skolor är ett orosmoment; den är i dag beroende av den enskilde lärarens ansvarskänsla. Kristna fundamentalister gjorde sig alltmer hörda vid millennieskiftet och samarbetar mer med sina fränder i U.S.A. än någonsin förr. Det är påfallande klart att deras brutala arbetsmetoder och bryska sätt att gå fram är fast knutna till den desperation den känner som kan konstatera att nya tider föder nya normer, men deras argumentation är mycket skadlig för unga människor på väg ut ur garderoben. Det är exempelvis förvånansvärt, att en av de fem tv-kanaler som har tillstånd till öppna sändningar på Island år 2000, är driven av kristna fanatiker, som inte skyr några medel i sina attacker mot lesbiska och bögar varje gång som vi uppnår ett nytt mål i vår kamp. Närbekampen de senare åren har till stor del handlat om att försvara oss mot dessa människors angrepp. Samtidigt blir bögar och lesbiska ständigt påmind om att det lär dröja innan attackerna från våra motståndare upphör. Ett och annat utslag av diskriminering på arbetsplatser och mot bostadssökande, förutom våld på öppen gata som fortfarande äger rum emellanåt. Det är obestridligt att isländska bögar och lesbiska snart måste ha en egen representant som är avlönad av staten och som

arbetar med att skydda deras mänskliga rättigheter och hjälpa gruppen att er-hålla de rättigheter som rättmätigt är deras. Föreningsmedlemmarnas frivilliga arbete kommer knappast att vara tillräcklig i framtiden för att bibehålla konstant informationsverksamhet och skydd med hänsyn till de krav lesbiska och bögar i framtiden kommer att ställa på trygghet i sociala och rättsliga frågor.

Det som spelar störst roll är det faktum att lesbiska och bögar på Island på häpnadsväckande kort tid har förankrat sig som aktiva medlemmar i samhället. Det har blivit en självklarhet för många lesbiska och bögar att vara öppna med sin sexualitet och kunna förena det med att aktivt delta i samhällsutformningen. Att tillhöra den skara som är synlig i det offentliga är det inga hinder för längre. För vart år blir den grupp större som inte tycker det är på något sätt motsägel-sefullt att vara öppna bögar eller lesbiska och samtidigt vara aktiva i det arbete som skapar ett samhälle. Denna grupp människor har tänkt sig ta ansvar och nå framgång som andra, och tvekar inte att uttala sig om sina rättigheter när det behövs. I Hávamál heter det: "Enbart den vet som vida färdas", och det är nu som förr på sin plats. Islänningar åker utomlands för att studera och arbeta som de alltid har gjort och kommer hem med ny kunskap i bagaget, men att bögar och lesbiska flyr sin ö för att inte återvända, det hör historien till. Också de kan nu bygga Island.

Översatt till svenska: Guðrún Gísladóttir

Noter

- 1 Laxness 1925:2.
- 2 Bjarnason 1910.
- 3 Jónsson 1922: 96-99.
- 4 se t.ex. Vilhelmsson 1971.
- 5 Valgeirsson 1975: 2-3.
- 6 Sigfúsdóttir 1977.
- 7 Björnsson 1981.
- 8 Gísladóttir 1992: 4.
- 9 <http://www.althingi.is/altext/116/05r06105700.sgml>
- 10 Skýrsla nefndar 1994: 67-68.
- 11 <http://www.althingi.is/altext/120/06/103241836.sgml>
- 12 Morgunblaðið 8.3.1996.
- 13 Morgunblaðið 13.4.1999.
- 14 Almenn hegningarlög (1997):§180 och §233a.
- 15 <http://www.althingi.is/altext/120/03/r05180718.sgml>
- 16 <http://www.althingi.is/altext/125/s/1032.html>
- 17 Ólafsson 1991; cit efter Skýrsla nefndar 1994: 15.
- 18 Gallup 2000: 1.

Litteratur

- Almenn hegningarlög (1997): *Almenn hegningarlög*, Dóms- og kirkjumálaráðuneytið, Reykjavík 1997.
- Baldursson, Guðni (1985): "Iceland - from sexual abberation to sexual inversion" i *IGA Pink Book 1985. A global view of lesbian and gay oppression and liberation*, Amsterdam 1985.
- Bjarnason, Ágúst (1910): *Yfirlit yfir sögu mannsandans*, Reykjavík 1910.
- Björnsson, Andrés (1981): Brev i Samtökens '78 arkiv, 6.3.1981.
- Gísladóttir, Ingibjörg Sólrún (1992): "Það er ekki hægt að þvinga hefðbundinni hamingju upp á fólk" i *Sjónarhorn* nr. 2, Reykjavík 1992.
- <http://www.althingi.is>
- Gallup (2000): "Ættu samkynhneigðir að ættleiða börn?" i *Íslenskar markaðsrannsóknir Gall up, fréttabréf*, Reykjavík, februari 2000.
- Jónsson, Stefán (1922): "Um kynrannsóknir" i *Skírnir*, Reykjavík 1922.
- Laxness, Halldór Kiljan (1925): "Af íslensku menningarástandi" i *Vörður* 11.7.1925.
- Morgunblaðið (8.3.1996): "Kirkjan gagnrýnd fyrir að mæla gegn vígslu" i *Morgunblaðið* 8.3.1996.
- Morgunblaðið (13.4.1999): "Vilja banna fóstureyðingar og sambúð samkynhneig_ra" i *Morgunblaðið* 13.4.1999.
- Ólafsson, Stefán (1991): *Lífsskoðun í nútímapjóðfélögum*, Félagsvísindastofnun Háskóla Íslands, Reykjavík 1991.
- Samtakafréttir (1994-): *Samtakafréttir*, Samtökens '78 tíðning '78, Reykjavík 1994-
- Sigfúsdóttir, Gréta (1977): *Sól ris í vestri*, Reykjavík 1977.
- Sjónarhorn (1991-1994): *Sjónarhorn*, Samtökens '78 tíðning, Reykjavík 1991-1994.
- Skýrsla nefndar (1994): *Skýrsla nefndar um málefni samkynhneigðra*, Reykjavík 1994.
- Úr felum (1982-1985): *Úr felum*, Samtökens '78 tíðning, Reykjavík 1982-1985.
- Valgeirsson, Smári (1975): "Það verður sprenging" i *Samúel*, nr.8, Reykjavík 1975.
- Vilhjelmsson, Haraldur Ómar (1971): *Rangur dómur og ósvífinn*, Reykjavík 1971.

Þorvaldur Kristinsson (f. 1950) läste isländska och litteraturvetenskap vid Islands Universitet och har också studerat litteratur vid Brandeis University U.S.A. och Universitetet i Köpenhamn. Han arbetar som förlagsredaktör i Reykjavík. Þorvaldur Kristinsson är nu ordförande för Samtökin '78 liksom 1986-1989 och 1991-1993.

Summary

The essay summarizes the social and cultural reality of lesbians and gay men in Iceland and describes a rapid progress in this small community of 270 000 people 1980-2000. From being oppressed, juridically and socially, with the first homosexual person appearing openly in the media in 1975, the gay community has gradually gained a remarkable social acceptance and legal rights on similar

level as Norway, Denmark and Sweden. A law on registered partnership for same sex couples passed the Icelandic parliament, Althingi, in June 1996, giving, as the first state in the world, same sex couples right to common custody of children brought into the partnership. A law on adoption of stepchildren passed the Althingi in May 2000. The term "sexual orientation" was first included in an anti-discrimination clause of the Icelandic code of penalty in 1996. In spite of strong and increasing hostility from Christian fundamentalists, opinion polls tend to show more tolerance towards gay people in Iceland than elsewhere in the Western World.